

MÅNGFALD ELLER ENFALD? SVERIGE ÅR 2002 - VISIONER AV ETT MUSIKLIV.

av Owe Ronström.

Hur ska vi ha't? Var ska vi ta't? De eviga frågorna om framtiden blir alltmer påträngande ju närmare vi kommer tvåtusentalet. Kanske är det därför på sin plats med en liten brasklapp redan så här i början, om risken för att själva övergången till ett nytt millenium i vår föreställningsvärld antar rent magiska proportioner. Tecken- och talmagi har alltid varit en viktig del i människans sätt att uppfatta och beskriva tiden. Fastän vi vet att tiden går och går brukar historien framställas som en serie epoker som avlöser varandra i jämna intervall, decennier, sekel och millenier. Ju fler nollor, desto viktigare epokskifte, det är väl självklart! Att man i arabiska länder inte har hunnit längre än till 1400-talet tycks inte kunna påverka oss i våra funderingar om vad som komma skall där på andra sidan strecket. Det är ju i alla fall en ny epok som tar sin början, sen får araberna säga vad dom vill! Men i alla diskussioner om hur framtiden kommer att gestalta sig kan det som utgångspunkt vara värt att minnas det gamla visdomsordet som säger att det i vår föränderliga värld finns blott ett som aldrig förändras - själva förändringen!

I det samhällsklimat som råder nu, ett knappt decennium innan millenieskiftet, har inte minst alla de som i sin dagliga gärning sysslar med musik all anledning att ängsligt blicka framåt och fråga sig: Hur blir det? Kommer det att bli mer musik eller mindre, bättre eller sämre? Att vi kommer att få det annorlunda där på andra sidan det magiska strecket tycks de flesta kunna bli överens om. Men hur blir det?

Från min position, bekvämt tillbakalutad i skrivbordsstolen, ser jag minst tre olika möjligheter framför mig, tre hypotetiska men för den skull inte mindre sannolika framtidsscenarier för det svenska musiklivet. Den första och kanske mest näraliggande möjligheten är att musiken i Sverige blir allt mer lika musiken i den övriga världen. Det är en för min egen personliga del inte alltför lockande framtidsvision av ett Muzak-Sverige, där musiken blivit en utslätad grå ljudmassa utan några som helst utstickande hörn och kanter. Denna musik produceras i enorma kvantiteter och införs i alltfler områden av livet. Man kan höra den i radio och Tv, självklart, men också i hissen, på frisörsalongen, på restaurangen, i badrummet, överallt! Varje led av produktion, distribution och konsumtion kontrolleras av ett fåtal allt större, rikare och mäktigare mediemoguler.

En annan framtida möjlighet är att de speciella kulturella, sociala, politiska och ekonomiska förutsättningar vi har just i vårt land istället frambringar en musik med allt tydligare nationell prägel. På goda grunder finns det anledning att anta att i takt med att det vi upplever som främmande och utländskt får fäste i vårt land, så kommer vi också att få uppleva en ökad betoning på det specifikt svenska, det som skiljer vårt från alla de andras. Musik hör till de medel folk i alla tider har utnyttjat för att upprätta gränser, symboliska gränser mellan "vi" och "dom", mellan "vårt" och "deras". Det finns ingen anledning att tro att detta symboliska gränsdragande skulle upphöra i framtiden. Tvärtom finns det mycket som tyder på att den svenska musiken i framtiden blir alltmer svensk.

En tredje möjlighet är att musiken i Sverige varken internationaliseras eller nationaliseras, utan tvärtom går mot en ökad mångfald vad det gäller genrer, stilar, former, instrument och uttrycksmedel, såväl som musikens symboliska innehåll, mening och betydelse. Mångfalden av människor som lever i Sverige har ökat betydligt de senaste decennierna och kommer förmodligen att fortsätta att öka. Med sig har alla dessa nya människor fört musikstilar som vi

sällan eller aldrig kunnat höra här tidigare. Det är rimligt att anta att många av de nya innevånarna i Sverige kommer att vilja fortsätta att lyssna till en musik de kan uppleva som sin egen. Resultatet blir en slags musikalisk mosaik, med allt fler och allt mindre bitar, alla distinkt olika varandra. Varje grupp eller kategori i samhället representeras av var sin bit i denna mångfalds-mosaik, en typifierad musik som gruppmedlemmarna själva ägnar sig åt med liv och lust, men som få andra intresserar sig för.

Dessa framtidsscenarioer kan sammanfattas som tre skilda processer:

- 1) internationalisering, eller kanske mer adekvat, globalisering
- 2) nationalisering,
- 3) diversifiering, "etnifiering" eller "mångkulturalisering".

Vad ska man nu tro? Hur kommer det att bli? Med stöd av en rad undersökningar av samhällsutvecklingen under efterkrigstiden och hur vi lever idag, så måste svaret på vilket scenario vi kommer att få uppleva på andra sidan milleniumstreck med största sannolikhet bli: Ja!. Annorlunda uttryckt: Allt tyder på att vi kommer att få uppleva alla dessa tre och kanske ännu fler sådana här scenarier eller utvecklingsprocesser - samtidigt! Vad man kan lära sig av senare tids studier av kulturella processer är ju att det inte finns någon som helst anledning att tro att vi skulle gå mot en mindre komplicerad värld än den vi redan har. Tvärtom, förmodligen kommer det svenska samhället i framtiden att rymma ett allt större antal nivåer, nischer, kulturella och sociala strömmar, grupper, kategorier etc. En viktig aspekt av den ökande samhällsliga komplexiteten är att man inte behöver föreställa sig att det nödvändigtvis måste finnas något sammanhängande helt som förbinder olika delar och nivåer av samhället. Istället kan det vara så att dessa delar och nivåer utvecklas åt helt olika håll, samtidigt. Även om resultatet blir en mängd helt olika, eller till och med motsatta utvecklingsprocesser, kan de ändå rymmas i en och samma samhällsformation.

Därför är jag böjd att tro att den utveckling som redan inletts kommer att fortsätta, med å ena sidan en starkt ökad internationalisering och globalisering. Men å andra sidan finns det mycket som talar för att vi i ökad omfattning också kommer att arbeta på att synliggöra vår nationella särprägel. Det är en process som redan fått viss betydelse såväl i den offentliga debatten som i vardagligt liv. Kanske är det så att vikten av att på olika sätt markera det specifikt svenska kommer att öka ännu mycket mer ju närmare EG och resten av världen vi kommer. Dessutom har, som väl ingen kunnat undgå att märka, mångfalden av musikgenrer och stilar i Sverige ökat kraftigt. Med "det mångkulturella Sverige" brukar ju vi åsyfta det nya Sverige som håller på att frambringas av de många invandrarna och flyktingarna. Med sig har dessa fört sin egen musik, vanligen i två besläktade typer: den ena använd enbart inom den egna gruppen, den andra för att inför andra framställa och tydliggöra sin etniska särprägel. Det mesta av all denna nya musik har med all sannolikhet kommit för att stanna i en eller annan form och det kommer också ständigt att skapas ännu fler nya genrer och stilar. Allt fler kommer att kunna odla sina specialintressen, alltfler sorters musik därför kommer att rymmas i Sverige. Alla dessa och ännu fler samtidiga processer är fullt möjliga. Sammantagna ger de ännu en viktig och ur forskningssynpunkt kanske mer fruktbar innebörd i begreppet "mångkulturell".

Musik som mål och medel.

I de flesta samhällen, åtminstone i västvärlden, har musiken under det senaste halvsekle tilldelats en allt viktigare betydelse, såväl för samhället som för de grupper och individer det består av. Det spelas nu mer musik än någonsin tidigare, i fler sammanhang och dessutom av fler orsaker. Ökningen tycks inte på något sätt avta, tvärtom. Hur kan det komma sig? Det finns naturligtvis många slags svar, här vill jag beröra blott två, båda med betydelse för hur

musiklivet kan komma att utvecklas i ett framtida mångkulturellt Sverige: teknikens landvinningar, samt musikens möjlighet att skapa och uttrycka symboliska budskap av olika slag.

Låt mig börja med den tekniska aspekten. På kort tid har ny teknik utvecklats som gjort det möjligt att lagra och överföra musik på sätt som tidigare generationer inte ens kunnat drömma om. Numera behöver musiker inte ha direkt kontakt med varandra för att kunna producera musik tillsammans, inte heller behöver de ha direkt kontakt med en publik. Allt går att kommunicera till synes oberoende av tid och rum. Detta är naturligtvis väl känt. Men ännu vet vi mycket lite om konsekvenserna. En viktig och tydligt iakttagbar konsekvens är dock att möjligheten att skapa och upprätthålla alternativa sociala världar ökat högst väsentligt, antingen dessa är globalt, nationellt eller lokalt förankrade. Låt mig ge några exempel: En invandrad musiker från Belgrad kunde på 1980-talet, alltså på den tiden Jugoslavien och jugoslaver ännu existerade, för sina likaledes invandrade landsmän spela de senaste jugoslaviska hitsen samtidigt och ibland till och med innan de lanserades på hemlandets topplistor. Musikerkollegor i Belgrad sände honom kontinuerligt sina nya videoband, kassetter och skivor och han var inte sen att lära sig låtarna och framföra dem på jugoslaviska fester över hela Syd- och Mellansverige. Detta medförde att jugoslaverna i Sverige kunde följa med i populärmusikens utveckling i hemlandet och därmed slippa känna sig avsågade och hopplöst efterblivna när de varje sommar återvände hem på semester. Annorlunda uttryckt, genom sin musik höll denne framstående musiker en synnerligen viktig kommunikationskanal till hemlandet öppen, vilket fick en rad viktiga konsekvenser för Sverige-jugoslavernas kollektiva självuppfattning.

En bland invandrare från Mellan Östern mycket känd och uppskattad turkisk musiker kan till sitt vardagsrum i en förort till Stockholm ta in hela Mellanösterns musik, med hjälp av skivor, band, video och parabol. Denna möjlighet har han utnyttjat till att upprätthålla och utvidga sin repertoar och därmed också sin arbetsmarknad i Sverige, Danmark och Tyskland. Kombinationen av tekniskt förmedlad närhet och fysisk distans har givit honom möjlighet att på nära håll följa med i musikens utveckling i ett stort antal länder, samtidigt som det har givit honom möjlighet att genom eget kreativt musikskapande bidra till skapandet av helt ny musik, som hur orientalisk den än kan låta, ändå inte kan höras någon annanstans än i Sverige.

Som musiker spelar och lyssnar jag gärna till folklig musik från Bulgarien, Rumänien, Ungern och andra länder i Sydösteuropa. Repertoar skaffar jag från en stor mängd skivor och band införskaffade dels på resor i dessa länder, dels i musikaffärer i Stockholm. När jag reser runt i Europa och Usa träffar jag överallt människor som gör precis likadant. Ofta händer det att vi rent av har lyssnat till och lärt oss att utantill återge precis samma inspelning. Vi kan alltså samma låt, i samma tonart, med samma vändningar och samma antal repris. Utan att behöva ödsla tid på repetitioner och omständliga förklaringar kan vi gå pang på rödbetan och bara spela tillsammans. På kort tid kan en intensiv gemenskap och närhet uppstå, genom att vi, var och en på sitt håll, har skaffat oss ett gemensamt förhållande till en musikstil, en genre, en viss repertoar. Det var på detta faktum som mycket av den svenska folkmusikvågen under 70-talet byggde och precis likadant är det bland barockälskare, syntpoppare, Charlie Parker-freaks, tradjazzdiggare, bordunfantaster, swingpjattar etc etc. Alla kan vi gräva ner oss i speltekniska detaljer och finesser, vi kan renodla stilar och kopiera våra förebilder på ett sätt som tidigare generationer inte kunnat drömma om. Detta behöver ändå inte medföra att vi alla kommer att stå där alldeles ensamma i var sin egen lilla musikaliska nisch. Musikens relativa oberoende av tid och rum medför ju att det alltid kommer att kunna dyka upp någon som utforskat samma nisch som en själv!

Detta får rimligen minst tre konsekvenser. Först och främst kommer antalet musikstilar och genrer hela tiden att öka, i det att de gamla lever kvar samtidigt som nya hela tiden skapas. Dessutom kommer det noggranna återgivandet av musik från skivor och band att kunna medföra att musikens olika genrer och stilar blir allt mer renodlade, allt mer tydligt utmejslade. Men samtidigt kommer det att kunna dyka upp alltfler musiker som blandar drag från olika stilar, helt enkelt därför att om genrerna och stilarna blir mer renodlade, så kommer vi också att kunna uppfatta blandningar dem emellan långt mycket tydligare än förut.

En ytterligare konsekvens som denna utveckling mot allt fler och allt tydligare olika genrer och stilar antagligen kommer att föra med sig är att det i framtiden blir svårare att finna argument för att legitimera upprätthållandet av de musikaliska hierarkier vi håller oss med idag, antingen de nu är styrda av skivbolag, finansmonopol, eller av stats- och landstingsanställda kulturbyråkrater. Det är alltså högst troligt att det kommer att bli allt svårare att finna de rätta argumenten för att legitimera att värden som "varje människa rätt till god musik" automatiskt översätts till att varje län och landsting ska skaffa en skattefinansierad sinfonietta, operetta och blåsarkvintetta. När alltfler grupper i samhället betonar sina inbördes olikheter, avskiljer sig eller avskiljs som i väsentliga stycken annorlunda och utrustas med en egen kultur och sin egen musik, så som skett med de många olika etniska grupperna i Sverige, och på senare tid också med ungdomsgrupper, barn, pensionärer, kvinnor, döva och ännu många fler, kommer de också att ställa krav på ökad mångfald i det av samhället understödda kulturutbudet.

Därmed är vi över på den symboliska aspekten, den som handlar om musik som skapare av och uttryck för social och kulturell identitet. Det är ett faktum att människor idag i mycket hög utsträckning väljer att kommunicera affinitet, identitet, grupptillhörigheter av olika slag, genom musik. Det finns många slags svar på frågan varför det är så. Ett av de viktigaste har jag redan något berört, nämligen den i det närmaste ofattbart stora mängden av musik som är samtidigt tillgänglig i samhället. All denna musik av distinkt olika slag gör det möjligt för människor att gestalta sin individuella och kollektiva identitet på det mest nyanserade tänkbara sätt. Goda exempel på just detta finner vi lätt i rockvärlden, där ungdomar kommunicerar mycket nyanserade och komplicerade budskap om identiteter och affiniteter genom den musik de väljer att lyssna på: heavy metal, death metal, trash, punk, rap, techno etc. Om man förr kunde använda en persons bokhylla för att utläsa något om smak, intressen och identitet, så gäller idag i än högre grad satsen: "Visa mig din skivsamling och jag ska säga vem du är."

Att det är möjligt att använda musik för sådana syften beror i sin tur bland annat på musikens förunderliga förmåga att lagra och kommunicera en mängd olika, kanske till och med helt motsatta symboliska värden samtidigt. Man kan ju faktiskt med stor behållning lyssna till samma musik och därigenom också uppleva att man har mycket gemensamt, utan att någonsin behöva upptäcka om så verkligen är fallet. För många grupper i samhället, tex vissa ungdomsgrupper, kan en speciell musikstil bli dubbelt betydelsefull, i det att musikstilen är det som håller gruppen samman, kanske till och med det enda skälet för gruppens existens, samtidigt som den utgör medlet med vilket gruppen symboliskt kommunicerar sin identitet utåt. Här kan vi återigen tänka på de jugoslaver i Stockholm som i många år kunde sjunga och dansa till samma musik utan att någonsin behöva ställas inför frågan om de överhuvudtaget hade något gemensamt utöver denna musik och dans. När de i slutet av 1980-talet kom att ställas just inför denna fråga visade det sig ju, som vi nu dagligen plågsamt påminns om, att svaret blev ett rungande nej!

Musik är alltså såväl mål som medel för många grupper i samhället. Det finns mycket som tyder på att vi kommer att gå mot en situation där allt fler grupper, av allt fler olika slag, kommer att utkristalliseras som kulturellt annorlunda. Det gäller inte bara etniska grupper, utan också grupper baserade på kombinationer av kön, ålder, klass, religion och inte minst individuella estetiska intressen. Det finns också mycket som tyder på att enskilda människor kommer att uppleva sig som tillhöriga inte bara en utan många olika grupper samtidigt. För att bli samhälleligt erkända som olika kommer alla dessa grupper att behöva synliggöra och uttrycka sin identitet inför de andra. I denna process av synliggörande, grunden för all social och kulturell identitet, är musik en av de mest användbara och därför också en av de mest använda formerna. Hur all denna musik kommer att låta vet vi föga om. Men det vi vet är att musikens makt över våra sinnen är ständigt växande, liksom dess betydelse för oss som samhällsvarelser. Vad framtiden än kommer att innebära, om vi går mot paradiset, skärseld eller helvete, så tycks ändå ett vara säkert - tyst blir det då inte!